

Komparace úrovně multikulturních kompetencí žáků ZŠ

Jakub Hladík a Štefan Chudý

Anotace: V článku autoři interpretují výsledky výzkumného šetření provedeného na čtyřech základních školách. Cílem výzkumu byla komparace úrovně multikulturních kompetencí žáků škol, které se účastnily projektu *Škola pro všechny*, a žáků škol, které se tohoto projektu neúčastnily. Dotazníkovým šetřením byly zjištěny difference části multikulturních kompetencí žáků sledovaných skupin a byla zjištěna celková úroveň multikulturních kompetencí žáků.

Klíčová slova: multikulturní kompetence, postoje k menšinám, multikulturní výchova

Annotation: In this article authors give results of research that was realized at four basic schools. The goal of this research was a comparison of multicultural competences of pupils who visit school where the project *Škola pro všechny* was realized and those pupils who visit schools where this project was not realized.

Key words: multicultural competence, attitudes to minorities, multicultural education

Úvod

Česká republika se řadí mezi země, které se postupem doby z téměř kulturně homogenní země stanou zemí kulturně diverzifikovanou. Vzhledem k tomu, že se dá v budoucnu očekávat větší příliv imigrantů do České republiky, je důležité, abychom věnovali dostatečnou pozornost vzdělávacím a výchovným aktivitám (jakou je multikulturní výchova), které směřují k dobré orientaci žáků a studentů v kulturně různorodém světě.

Ve shodě s Průchou (2001) můžeme tvrdit, že multikulturní výchova má kromě dimenze teoretické a praktické také dimenzi výzkumnou. Tato stránka multikulturní výchovy by neměla být opomíjena, protože slouží jako základ pro tvorbu teorií a poté jako reálný podklad pro praxi multikulturní výchovy.

Východiska výzkumu

V roce 2005 bylo provedeno výzkumné šetření na základních školách. Předmětem šetření byla komparace škol, na kterých byl realizován projekt *Škola pro všechny* (ŠPV), se školami, kde stejný ani podobný projekt realizován nebyl.

Cílem výzkumu bylo zjistit, zda žáci základních škol, na kterých byl realizován projekt *Škola pro všechny*, vykazují vyšší úroveň **multikulturních kompetencí** než žáci základních škol, na kterých projekt *Škola pro všechny* realizován nebyl. Dále byla zjišťována obecná úroveň multikulturních kompetencí respondentů.

Jako výzkumná **metoda** bylo zvoleno dotazníkové šetření. Bylo provedeno vždy v jedné třídě osmého ročníku na zvolených základních školách. Dvě z těchto škol se účastnily projektu *Škola pro všechny* a dvě školy se tohoto projektu neúčastnily. Výzkumný vzorek tvořilo 91 žáků. Z toho 43 žáků ze škol, jež absolvovaly projekt *Škola pro všechny*, a 48 žáků škol, jež se projektu neúčastnily.

Projekt Škola pro všechny

Projekt *Škola pro všechny* (cit. [2004-09-20], [on-line]) byl realizován v letech 2001–2004. Cílem projektu Nadace Open Society Fund bylo vytvoření bezpečných, efektivních podmínek vzdělávání a výchovy pro všechny děti, tedy pro každého žáka, na vybraných základních školách. Tyto školy by se tak měly pro děti, učitele a rodiče stát prostředím společného zájmu, prostředím setkávání s cílem vzájemného učení. Jednalo se o tříletý pilotní program rozvoje školy, který měl být za předpokladu úspěšné realizace předán k následování ve vzdělávací soustavě ČR.

Projekt *Škola pro všechny* nebyl primárně koncipován jako projekt zaměřený na multikulturní výchovu, avšak jeho charakter s multikulturní výchovou úzce souvisí. V projektu se hovoří o realizaci interkulturních dílen či podpoře menšinového jazyka a kultury, což je jedna z cest k dosažení multikulturních kompetencí žáků. Předpokládáme, že právě tyto prvky (interkulturní dílny, podpora menšinového jazyka a kultury), ale také spolupráce s rodiči a místní komunitou a obohacení informačních zdrojů škol pozitivně determinují především postojovou stránku osobnosti žáka.

Hypotézy

1. Žáci škol, které se účastnily projektu *Škola pro všechny*, vykazují vyšší úroveň multikulturních kompetencí v oblasti vědomostí a znalostí než žáci škol, které se projektu neúčastnily.
2. Žáci škol, které se účastnily projektu *Škola pro všechny* vykazují vyšší úroveň multikulturních kompetencí v oblasti postojů než žáci škol, které se projektu neúčastnily.

Multikulturní kompetence

Multikulturní kompetence pro účely našeho výzkumu chápeme jako souhrn znalostí, vědomostí a postojů žáků, které jim slouží k pozitivnímu chápání multikulturní společnosti a k snazší orientaci v ní.

Výsledky

Dotazník byl zkonstruován jak z položek, které zjišťovaly úroveň znalostí a vědomostí respondentů, tak z položek, jež měly za úkol zjistit postoje žáků.

1. Vyhodnocení položek zaměřených na znalosti respondentů

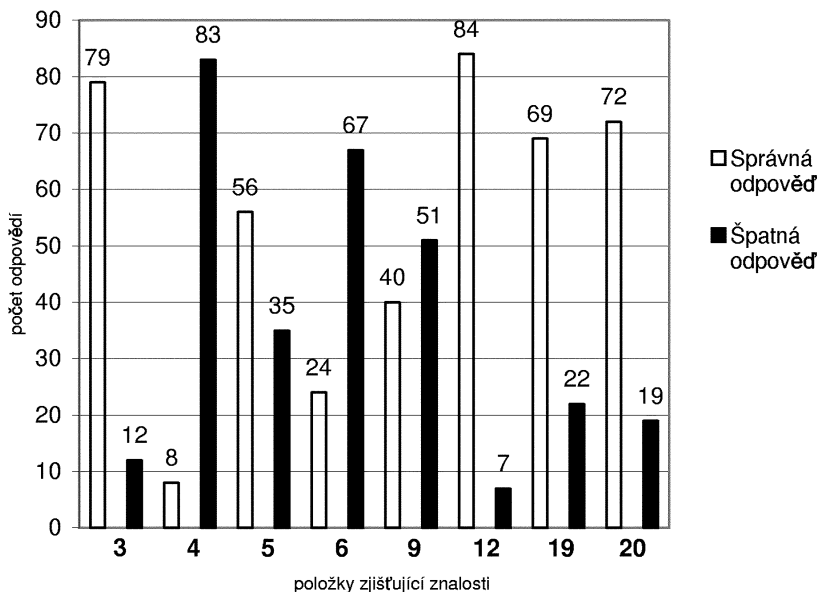
Z části dotazníku, která měla za úkol zjistit úroveň znalostí a vědomostí žáků, které souvisejí s multikulturními kompetencemi, bylo vyhodnoceno osm položek. Informace, na které jsme se dotazovali, by měli mít žáci osmých ročníků zafixované a měli by jim rozumět.

Z osmi vyhodnocených položek jsme v jednom případě zjistili rozdíl mezi zkoumanými školami, který lze pokládat za statisticky významný. U položky „*Pokus se vyjmenovat tři lidské rasy*“ odpovědělo správně o 37 % více žáků navštěvujících školy, jež se neúčastnily projektu ŠPV, než žáků škol, které se projektu účastnily. V případě položky „*Romové pocházejí z*“ odpovědělo správně o 20 % více žáků škol, jež se účastnily projektu ŠPV než žáků škol, které se projektu neúčastnily. Tento rozdíl však nelze, dle výsledku testu nezávislosti 2, pokládat za významný. Ve zbývajících šesti položkách jsme nenašli žádný rozdíl mezi zkoumanými školami. Můžeme konstatovat, že v oblasti znalostí a vědomostí neexistuje mezi žáky ze škol, které se účastnily projektu *Škola pro všechny*, a mezi žáky ze škol, jež se projektu neúčastnily, významný rozdíl. Jejich znalosti a vědomosti jsou na stejné úrovni. Hypotéza, že žáci škol, které se účastnily projektu *Škola pro všechny*, vykazují vyšší úroveň multikulturních kompetencí v oblasti vědomostí a znalostí než žáci škol, které se projektu neúčastnily, se nepotvrdila.

Cílem projektu *Škola pro všechny* nebylo působit na kognitivní stránku osobnosti žáků, proto není tento výsledek překvapující.

Pokud se zaměříme na celkovou úroveň znalostí a vědomostí v rámci multikulturních kompetencí, vycházejí nám tyto výsledky: Z osmi položek, které zjišťovaly znalosti, u pěti z nich převládaly správné odpovědi. U tří položek (4. *Která menšina na území ČR je nejpočetnější*; 6. *Odkud pocházejí Romové*; 9. *Co znamená slovo integrace ve spojení s národnostní menšinou*; jednalo se o položky s výběrem odpovědí) převládaly odpovědi špatné.

Úroveň znalostí se nám tedy celkově jeví jako uspokojivá. Z otázek, které byly zodpovězeny většinou žáků špatně, je nejdůležitější položka 6. Znalost původu Romů, jakožto významné menšiny žijící na našem území, pokládáme za důležitou. Domníváme se, že systematická multikulturní výchova, jak ji chápe Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, by tento deficit měla odstranit.

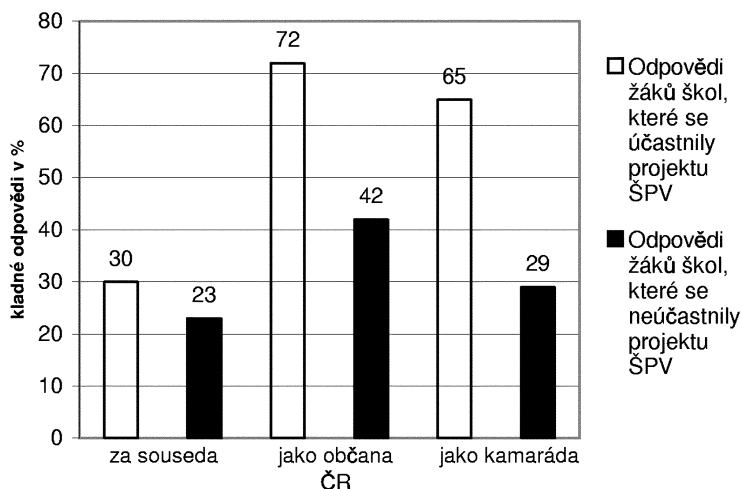
Obrázek 1: Celková úroveň znalostí a vědomostí žáků

2. Vyhodnocení položek zaměřených na postoje respondentů

Bylo vyhodnoceno devět položek dotazníku, které se týkaly zkoumání postojů žáků. U sedmi z nich jsme nezaznamenali statisticky významný rozdíl mezi prezentovanými postoji žáků škol, které se účastnily projektu *Škola pro všechny*, a postoji žáků škol, které se neúčastnily projektu ŠPV. V případě těchto sedmi položek můžeme tvrdit, že postoje žáků sledovaných vzorků byly stejné nebo podobné. U dvou položek (11. *Do tabulky napiš znaménko +, pokud bys přijal(a) příslušníka uvedené skupiny za souseda, jako občana ČR, jako kamaráda, a znaménko -, pokud bys jej nepřijal(a)*; 16. *Vadilo by ti, kdyby do třídy přišel nový žák, který by byl: a) černochem, b) Vietnámecem, c) Romem, d) Ukrajincem*), které zkoumaly postoje respondentů k národnostním nebo etnickým skupinám (k Ukrajincům, Vietnámecům, Romům, černochem a Němcům), jsme zaznamenali rozdílný postoj především k Romům. Žáci škol, které se účastnily projektu ŠPV, projeví u obou položek k Romům výrazněji pozitivnější postoj než žáci škol, které se projektu neúčastnily.¹

Může existovat několik důvodů, proč tomu tak je. Žáci škol, které se účastnily projektu ŠPV, přicházejí s Romy do kontaktu častěji, protože je-

¹Žáci měli rozhodnout, zda by Roma přijali za souseda, jako občana ČR, jako kamaráda.

Obrázek 2: Vyjádření postoje žáků k Romům

jich školy leží v lokalitě, kde žije početná romská komunita. Jejich postoj k Romům je tak utvářen na základě vlastní zkušenosti a ne přejatých stereotypů, které v české společnosti stále existují. Přesto, že neexistují statistiky, které by nám doložily počet romských žáků na těchto školách, lze se domnívat (a rozhovor se zástupkyněmi škol to potvrdil), že tyto školy navštěvuje více romských dětí než školy z druhé sledované skupiny. Neromské děti se s romskými setkávají ve specifickém školním prostředí, dochází k neustálému kontaktu (po dobu několika hodin denně) a mohou vznikat přátelské vazby. Domníváme se, že právě zde mohl projekt *Škola pro všechny* významně přispět (a zřejmě se tak stalo) k tolerantnímu a pozitivnímu postoji k Romům. Kombinace těchto prvků: přímý kontakt, který umožňuje vlastní zkušenost, možnost spolupráce ve škole společně s možností navázání kamarádkých vztahů a vliv projektu, který k tomuto utváří dobré podmínky, je podle našeho názoru důvodem, proč mají žáci těchto škol pozitivnější vztah k Romům než jejich kolegové ze škol, které se projektu neúčastnily.

Lze konstatovat, že mezi žáky škol, které se účastnily projektu *Škola pro všechny*, a mezi žáky škol, které se projektu neúčastnily, existuje rozdíl v postojích k Romům. V případě postojů k příslušníkům jiných národů, k rasám či cizincům a v případě názorů na problematiku rasismu mají žáci obou zkoumaných skupin stejné nebo velmi podobné názory. Stejně tak tomu je v ochetě poznávat jiné zvyky a tradice. Nelze tedy potvrdit hypotézu, že žáci škol, které se účastnily projektu *Škola pro všechny* vykazují vyšší úroveň

multikulturních kompetencí v oblasti postojů než žáci škol, které se projektu neúčastnily.

Schopnost utvořit si vlastní názor a nepřejímat jej slepě od druhých, schopnost zaujmout stanovisko a trvat na něm, to by měl být jeden z cílů multikulturní výchovy. Když pohlédneme na vyhodnocení položek zkoumajících postoje všech žáků z hlediska multikulturních kompetencí, zjistíme, že u některých položek žáci tyto multikulturní kompetence osvojené nemají. Pokud by vlivem multikulturní výchovy došlo u žáků k osvojení multikulturních kompetencí, větší množství žáků by mělo být schopno odpovědět na položku: *Co si představuješ pod pojmem multikulturní společnost?* Naopak například pohled všech žáků na rasismus, kdy jej vnímají jako problém důležitý až závažný, je potěšující a tuto část multikulturní kompetence (tzn. vnímání a uvědomování si problému rasismu a intolerance k druhým a v návaznosti na to odmítnutí jakéhokoli takového způsobu jednání vůči jiným lidem) mají žáci osvojenou.

Je zřejmé, že ne všechny multikulturní kompetence, jejichž osvojení by formovalo postoje žáků, jsou jimi osvojeny. V důsledku toho, že na našich základních školách nikdy cíleně multikulturní výchova neprobíhala, nelze toto ani očekávat. Věříme, že bude také díky Rámcovému vzdělávacímu programu pro základní vzdělávání, jehož součástí je multikulturní výchova jako průřezové téma, docházet ke zlepšování multikulturních kompetencí žáků (to samozřejmě s vědomím všech úskalí kurikulární reformy).

Závěr

Po vyhodnocení položek zkoumajících vědomosti a znalosti žáků a položek zkoumajících jejich postoje dokážeme zhodnotit úroveň multikulturních kompetencí respondentů. Došli jsme k závěru, že v oblasti znalostí a vědomostí nejsou rozdíly mezi žáky škol, které se účastnily projektu *Škola pro všechny*, a mezi žáky škol, které se tohoto projektu neúčastnily. Úroveň jejich multikulturních kompetencí související s úrovní znalostí a vědomostí je stejná. Bylo uvedeno, že projekt *Škola pro všechny* nebyl koncipován jako projekt zaměřený na multikulturní výchovu. Proto také v úrovni multikulturních kompetencí žáků obou sledovaných skupin týkajících se vědomostí a znalostí nebyl rozdíl. Takto získané multikulturní kompetence pouze kopírují učební osnovy.

Projekt *Škola pro všechny* si kladl za cíl především vytvoření bezpečných a efektivních podmínek vzdělávání a výchovy pro všechny děti, mimo jiné tedy také přispívat k dobré atmosféře ve škole, kde by se cítili dobře všichni žáci. Podle našeho názoru se právě toto projevilo v postojích žáků škol, které se projektu účastnily, když prokázali výrazně pozitivnější postoj k Romům. Pokud jde o přístup k romské menšině, žáci škol, které se účast-

nily projektu ŠPV, prokázali vyšší úroveň multikulturních kompetencí než žáci škol, které se projektu neúčastnily. Toto se také stalo jediným rozdílem v úrovni všech multikulturních kompetencí žáků obou sledovaných skupin, které jsme zkoumali.

Můžeme konstatovat, že celková úroveň multikulturních kompetencí respondentů je spíše dobrá. Ukazuje se také, že intenzivnější snaha o zlepšení atmosféry a komunikace ve škole směrem k podpoře sebeúcty žáků jako jednotlivců i příslušníků různých skupin, podpora spravedlivých příležitostí pro maximální rozvoj každého dítěte nebo spolupráce školy s místní komunitou (což byly teze projektu *Škola pro všechny*) přinášejí hodnotné výsledky. Jsme přesvědčeni o nutnosti rozvíjet na českých základních školách multikulturní výchovu, která dokáže připravit žáky na život v rozmanité multikulturní společnosti.

Poznámka: Článek je součástí projektu FRVŠ č. 482/2006 „Socializace a resocializace menšin“.

Literatura

PRŮCHA, J. *Multikulturní výchova: teorie, praxe, výzkum*. 1. vyd. Praha: ISV, 2001. ISBN 80-85866-72-2.

Škola pro všechny [on-line]. [cit. 2004-09-20]. Dostupné na:
http://www.skolaprovsechny.cz/texty/o_projektu.asp

HLADÍK, J., CHUDÝ, Š. Komparace úrovně multikulturních kompetencí žáků ZŠ. *Pedagogická orientace* 2006, č. 3, s. 46–52. ISSN 1211-4669.

Autoři: Mgr. Jakub Hladík, Mgr. Štefan Chudý, Ph. D., Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Univerzitní institut, Ústav pedagogických věd, Mostní 5139, 760 01 Zlín, hladik@uni.utb.cz, chudy@uni.utb.cz